

Dominika CIĘTAK
ORCID: 0000-0002-6874-6074
*Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie*

Aktualne problemy edukacji w szwedzkim systemie oświatowym

Abstract: Current problems of education in the Swedish educational system

The aim of the paper is to present current problems in the Swedish education system. In recent years, Sweden, similarly to many other European countries, has had to adjust the organization of their system to new social needs that are a result of growing migration. The article outlines in general how the Swedish education system works by describing its organization and funding, but also the promoted attitudes towards students and the educational recommendations. Swedish education is egalitarian, aiming towards equitable chances.

When writing the article, the author was mainly using texts written in English and Swedish, but also the Swedish Education Act (Skollagen) and the preschool curriculum (Lpfö 18). The research contains analyses of official documents from the Ministry of Education and Research and of thematic texts. The results show original solutions implemented in the Swedish education system.

Keywords: education, Swedish educational system, Swedish Education Act, Swedish student, Swedish educational values, current problems in education

Słowa kluczowe: edukacja, szwedzki system edukacyjny, szwedzka ustawa o edukacji, szwedzki uczeń, szwedzkie wartości edukacyjne, aktualne problemy edukacyjne

Wstęp

Współcześnie Królestwo Szwedzkie staje się tematem wielu dyskusji politycznych, ideowych i edukacyjnych. Rok 2020 szczególnie pokazał wyjątkowość tego państwa za sprawą unikalnej strategii walki z pandemią. Szwecja stała się zarówno wzorem do naśladowania, jak i odważnym oraz nietypowym przykładem zachowań, które często były wręcz potępiane. Warto jednak przyjrzeć się innej wyjątkowej szwedzkiej strategii, a konkretnie strategii edukacyjnej.

Szwedzki system edukacyjny śmiało można określić jako egalitarny, ponieważ jego nadrzędnym celem jest wyrównywanie szans. Sprawia to, że cele edukacyjne, choć ważne, nie są najważniejsze. Na pierwszym miejscu stawia się ucznia, jego wykształcenie i przygotowanie do dobrego życia. Kształcenie w głównej mierze oparte jest na zasadach równości, tolerancji, poszanowania innych kultur oraz religii, ale też otwartości na nie. Uczeń ma zawsze czuć się bezpiecznie i komfortowo, w żaden sposób nie może być ograniczany. Szwecja była pierwszym krajem w Europie, który wprowadził w 1979 r. powszechny zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci, a wcześniej, bo już w 1958 r., wprowadzono zakaz ten w przedszkolach i szkołach (*Encyklopedia pedagogiczna*, 2007, s. 372). Pokazuje to wyjątkowe podejście do wychowanków i szczerą intencję w stosunku do nauczania i prowadzenia dzieci w stronę dobra, wolności i piękna, w pełni szacunku i bez przymusu.

W ciągu ostatnich lat w szwedzkim systemie edukacyjnym wprowadzono zmiany w celu podniesienia jakości nauczania, ale też dostosowania go do zmian zachodzących w społeczeństwie. Zmieniło się chociażby podejście do samego nauczyciela ze względu na problemy na rynku pracy. Edukacja w Szwecji, choć ma wiele cech, którymi warto by było się inspirować, zdecydowanie zbyt rzadko jest tematem analiz naukowych w polskiej pedagogice.

Organizacja systemu edukacji w Szwecji

Edukacja w Szwecji jest obowiązkowa, darmowa i dostępna dla wszystkich, bez względu na miejsce zamieszkania, płeć, status finansowy czy społeczny¹. Obowiązek szkolny został wprowadzony w Szwecji już w 1842 r. Aktualnie rozpoczęcie obowiązkowej nauki przypada na jesień roku, w którym dziecko ukończy siódmy rok życia. Obowiązek ten wygasa wraz z końcem semestru wiosennego roku, w którym uczeń kończy 16 lat. Jeśli z jakiegoś powodu uczeń nie ukończy najwyższej klasy, obowiązek przedłuża się do czasu zaliczenia tej klasy, ale maksymalnie do 18. roku życia². Obowiązkowe jest też podjęcie w wieku 6 lat nauki w klasie przygotowawczej — jest to odpowiednik polskiej „zerówki”. Na oficjalnej stronie informacyjnej Skolverket (Narodowej Agencji ds. Edukacji; <https://www.skolverket.se>) udostępnione są wszelkie informacje dotyczące opłat dodatkowych, funkcjonowania szkół, podstaw prawnych i licencji nauczycielskich. Aktualne zasady dotyczące organizacji szwedzkiej szkoły zostały ustanowione w akcie o edukacji z 2011 r. (The Swedish Education Act from 2011/

¹ *Fundamental Principles and National Policies*, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-80_en (dostęp 7 XII 2020).

² *Skolverket. Country Background Report for Sweden*, <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65b354/1553965849959/pdf3334.pdf> (dostęp 13 I 2021).

Skollagen)³. W przypadku szkolnictwa wyższego jest to ustawa o edukacji wyższej z 1992 r. (*The Higher Education Act/Högskolelag*)⁴.

System edukacji w Szwecji jest zdecentralizowany. Program nauczania obowiązuje jeden w całym kraju, ale to rady gmin i hrabstw odpowiedzialne są za organizację nauczania i realizowanie ogólnych wytycznych. Gminy (*kommuner*) odpowiadają za zorganizowanie edukacji dla dzieci i młodzieży w okresie obowiązkowego szkolnego (*grundskola*). W państwowym programie nauczania określona jest minimalna liczba godzin dydaktycznych, w liczbie co najmniej 6665 przypadających na dziewięć lat edukacji. Gminy odpowiedzialne są za rozkład przedmiotów i lekcji w danym etapie edukacyjnym, pamiętając, że liczba godzin w danym dniu nie może przekraczać sześciu w pierwszych dwóch latach szkoły i ośmiu godzin później (Johnsson, 2013, s. 428–429). Nad prawidłowym działaniem oświaty trzyma pieczę Ministerstwo Edukacji i Nauki (*Utbildningsdepartementet*) oraz Narodowa Agencja ds. Edukacji (*Skolverket*) (*Encyklopedia pedagogiczna*, 2007, s. 364–365). Skolverket odpowiedzialna jest za składanie raportów o szkolnictwie w celu skontrolowania jakości nauczania co trzy lata. Nadzoruje też działanie szkół, kontroluje je, ocenia, dba o respektowanie praw ucznia oraz wykonywanie celów założonych przez parlament (Riksdag) i rząd⁵. Ministerstwo edukacji ciągle szuka nowych rozwiązań i ulepszeń w celu podniesienia poziomu i jakości szwedzkiej oświaty. Szkoły są dofinansowane za sprawą bardzo wysokich podatków. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) podaje, że w 2017 r. Królestwo Szwedzkie przeznaczyło średnio 14 505 USD na ucznia (w zakresie szkoła podstawowa–studia wyższe), czyli około 5,4% PKB. W innych państwach zrzeszonych w OECD było to średnio 11231 USD i 4,9% PKB⁶. Oświata w Szwecji finansowana jest głównie z budżetów samorządowych, istnieje jednak państwowa dotacja służąca wyrównywaniu warunków szkolnych we wszystkich gminach. Samorządy odpowiadają za zarządzanie środkami przeznaczonymi na oświatę zgodnie z potrzebami uczniów i potencjałem lokalnym. Kadra nauczycielska również podlega gminom. Na czele szkoły stoi dyrektor, działający zawsze w porozumieniu z samorządem, a przede wszystkim z rodzicami, którzy odgrywają bardzo ważną rolę w życiu szkolnym.

³ *Skollag* (2010:800), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 (dostęp 13 I 2021).

⁴ *Högskolelag* (1992:1434), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434 (dostęp 13 I 2021).

⁵ *Edukacja w Szwecji, Ustawa o szkolnictwie*, <https://sites.google.com/site/edukacjawszwecji/edukacja/ustawa-o-szkolnictwie> (dostęp 6 I 2020).

⁶ *Sweden, Overview of the education system (EAG 2020)*, <https://gpseducation.oecd.org/Country-Profile?primaryCountry=SWE&treshold=10&topic=EO> (dostęp 13 I 2021).

Szkolnictwo wyższe opiera się na systemie bolońskim wprowadzonym w Szwecji w 2007 r. Podstawą działania szkolnictwa wyższego jest ustawa o szkolnictwie wyższym z 1992 r. Za system szkolnictwa wyższego odpowiada Ministerstwo Edukacji i Badań (*Utbildningsdepartementet*). Finansowanie odbywa się na zasadzie dotacji państwowych dla różnych uczelni, w zależności od liczby studentów, ich osiągnięć oraz zależnie od obszaru edukacyjnego. Instytucje pozapaństwowe pobierające dotacje, nie mogą domagać się opłat od studentów za kształcenie. Instytucje prywatne, niepobierające dotacji, mają prawo do pobierania od studentów wymagania czesnego⁷. Za kontrolę jakości, nadzór prawny i nadawanie uniwersytetom stopni państwowych odpowiada Urząd ds. Wyższej Edukacji (*Universitetskanslersämbetet*), natomiast za pomoc finansową dla studentów — Krajowa Rada ds. Pomocy Studenckiej (CSN)⁸. Według raportu OECD w Szwecji w 2019 r. aż 48% osób w wieku 25–34 lat miało wyższe wykształcenie. Średni wynik dla krajów OECD to 45%⁹. Szwedzkie uniwersytety nadają stopnie: bakałarza, magistra, dyplom licencjacki lub doktorski. Kolegia natomiast mają prawo do nadawania stopnia bakałarza, a w przypadku pozostałych tytułów muszą uzyskiwać zgody od odpowiednich urzędów (Johnson, 2013, s. 432). Naczelnym celem edukacji wyższej jest sprawienie, aby student stał się krytyczny i niezależny w ocenie. Ma być też kompetentny w swojej dziedzinie przez odkrywanie, definiowanie i rozwiązywanie problemów, tak aby mógł bez trudności poradzić sobie w życiu zawodowym (tamże). Idąc za ogólnym założeniem edukacji w Szwecji (dotyczącym utrwalania chęci kształcenia całe przez życie), absolwent studiów ma być też zdolny do wymiany zdań z ekspertami z dziedziny, w której się szkolił, oraz powinien podążać za jej rozwojem (tamże). Student ma prawo ułożyć plan zajęć na własną rękę bądź skorzystać z gotowych planów sugerowanych przez uczelnię (*Encyklopedia pedagogiczna*, 2013, s. 369).

Rok szkolny trwa 40 tygodni. Zależnie od gminy i rozłożenia czasu semestrów (dwóch), najczęściej zaczyna się w połowie lub pod koniec sierpnia, a kończy się początkiem czerwca. Tydzień nauki trwa pięć dni, od poniedziałku do piątku¹⁰. Najdłuższe ferie przypadają na okres świąt Bożego Narodzenia. Rok akademicki, również dzieli się na dwa semestry — jesienny i wiosenny. Semestr jesienny zaczyna się w sierpniu, a wiosenny w styczniu. Semestry dzielą się na kolejne dwa okresy nauki (7–9 tygodni), w których studenci uczęszczają na kilka kursów, po których ukończeniu mają kilka dni na samodzielną naukę, aby potem zdać egzaminy kończące kursy. Kres roku akademickiego przypada

⁷ Sweden, *Higher education*, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-80_en, (dostęp 13 I 2021).

⁸ Tamże.

⁹ Sweden, *Overview...*

¹⁰ *Edukacja w Szwecji...*

na koniec maja lub początek czerwca, co oznacza, że studenci mają dwa miesiące (czerwiec, lipiec) wakacji. Wszystko zależy oczywiście od rozłożenia egzaminów i terminu ich zaliczania¹¹.

Struktura szwedzkiego systemu edukacji

Struktura systemu edukacji obejmuje: przedszkole (*förskola*), obowiązkową klasę przygotowawczą (*förskoleklass*), klasy I–III (*lägstadiet*), klasy IV–VI (*mellanstadiet*), klasy VII–IX (*högstadiet*), centra wolnego czasu (*fritidshem*), czyli opiekę pozaszkolną oferowaną dzieciom od 6 do 13 roku życia oraz klasy X–XII (*upper secondary school/gymnasium*). Dla dzieci z trudnościami w uczeniu się funkcjonują szkoły specjalne (*särskola*). Obowiązkowa edukacja (*grundskolan*) obowiązuje klasy I–IX. Klasy X, XI i XII są odpowiednikiem polskiej szkoły średniej, nazywanej w Szwecji *gymnasium*. Jest to etap nieobowiązkowy, choć kontynuowany przez znaczną większość szwedzkich uczniów (ponad 90%)¹². Wykształcenie zdobyte w gymnasium może być ogólne lub zawodowe. Edukacja domowa w Szwecji nie jest dozwoloną formą nauczania, z wyjątkiem szczególnych przypadków, jak np. ciężka choroba ucznia.

Na system edukacji w Szwecji składają się również szkoły dla dorosłych (*komvux*), szkoły dla dorosłych ze specjalnymi potrzebami (*särvux*), szkoły dla imigrantów (SFI — *Svenska för invandrare*) oraz uczelnie i szkoły wyższe. W Szwecji istnieje 15 uniwersytetów (*universitet*), 16 kolegiów uniwersyteckich (*högskolor*) i wiele innych instytucji, które mają prawo do nadawania kwalifikacji¹³. Edukację w wieku dorosłym można też zdobyć poprzez Liberalne Organizacje Szkolnictwa (*folkbildning*), Wyższe Szkoły Ludowe (*folkhögskolor*) oraz stowarzyszenia edukacyjne (*studieförbund*) (Johnsson, 2013, s. 431). Wyjątkowym zjawiskiem na północy Szwecji są szkoły dla ludu Samów (*sameskolor*). Mieszkańcy Laponii mają osobne szkoły, podlegające pod szwedzki Skollagen. Aktualnie jedyna szkoła obejmująca wyższe klasy (tj. X–XII) znajduje się w miejscowości Jokkmokk. Szkół podstawowych dla ludu Samów jest pięć w całej Szwecji. Oprócz elementów typowych dla szwedzkiego programu wychowania edukacja ludu Samów obejmuje też naukę hodowli reniferów, tradycyjnego gotowania, rękodzielnictwa, a przede wszystkim języka. Dwa uniwersytety w Szwecji (Ume i Uppsala) oferują nawet studia związane z językami samskimi¹⁴.

¹¹ *The academic calendar*, <https://blogs.studyinsweden.se/2018/03/28/the-academic-calendar/> (dostęp 10 I 2021).

¹² *Kluczowe dane o edukacji w Europie*, https://eurydice.org/pl/wp-content/uploads/2012/10/KD_2012_PL.pdf (dostęp 10 I 2021).

¹³ *Sweden, Higher Education...*

¹⁴ *Sami in Sweden*, <https://sweden.se/society/sami-in-sweden/> (dostęp 6 I 2020).

Ustawa o edukacji (*Skollagen*)

Najważniejszym dokumentem prawnym regulującym szwedzki system edukacyjny jest *Skollagen* — Ustawa o edukacji z 1 lipca 2011 r. (właściwie została ustanowiona w 2010 r., lecz weszła w życie rok później). Ustawa ta „określa minimalną liczbę godzin, jaką należy przeznaczyć na każdy przedmiot, oraz zapewnia bezpieczeństwo i przyjazne środowisko dla uczniów. Akt zobowiązuje również do uczęszczania do szkoły przez dziewięć lat wszystkie dzieci, które ukończyły siódmy rok życia”¹⁵ [przeł. D. C.]. Zasady zawarte w dokumencie dotyczą przedszkoli, klasy przygotowawczej, szkół z okresu obowiązkowej nauki, przedszkola, szkół specjalnych, centrów czasu wolnego, szkół lapońskich, szkół prywatnych i szkół dla dorosłych. Według strony www.sweden.se zadaniem ustawy o edukacji jest „promowanie szerszej perspektywy nadzoru postępów, wolności wyboru oraz zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony uczniów” [przeł. D. C.]. Ustawa reguluje obowiązki uczniów, nauczycieli i rodziców (lub opiekunów prawnych). Te same zasady, które zostały zawarte w akcie, powinny być stosowane w miarę możliwości w szkołach niezależnych (prywatnych)¹⁶. *Skollagen* podzielona jest na 31 rozdziałów, które mówią o przepisach prawnych i przetwarzaniu danych osobowych, o przepisach, obowiązkach, zadaniach i celach każdego typu szkoły, o jakości i znaczeniu edukacji czy o środkach przeciwdziałania złego traktowania dzieci i młodzieży. Główny cel edukacji określony jest w części czwartej paragrafu pierwszego i brzmi następująco:

Celem edukacji jest zdobywanie i rozwijanie wiedzy i wartości przez uczniów. Edukacja powinna promować naukę i rozwój wszystkich dzieci, a także utrwalać potrzebę edukowania się przez całe życie. Edukacja musi zaznajamiać i utrwalać postawę poszanowania praw człowieka oraz respektowania wartości demokratycznych, na których opiera się szwedzkie społeczeństwo. System edukacji musi uwzględniać różne potrzeby dzieci i uczniów. Należy zapewnić wychowankom wsparcie i odpowiednią stymulację, aby mogli się jak najlepiej rozwijać. Jednym z celów edukacji powinno być wyrównywanie różnic w zdolnościach przyswajania wiedzy. Edukacja ma również na celu promować — we współpracy z rodziną — wszechstronny rozwój osobisty dzieci w kierunku stawania się aktywnymi, kreatywnymi, kompetentnymi i odpowiedzialnymi jednostkami oraz obywatelami¹⁷ [przeł. D. C.].

¹⁵ *Equal access to free education*, <https://sweden.se/wp-content/uploads/2015/06/Education-in-Sweden-high-resolution.pdf> (dostęp 7 XII 2020).

¹⁶ *Legislation and Official Policy Documents*, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en (dostęp 13 I 2021).

¹⁷ *Skollag ...*

Finansowanie edukacji w Szwecji

Edukacja dzieci i młodzieży jest bezpłatna; rodziców omijają opłaty między innymi za: posiłki na stołówkach szkolnych, podręczniki i inne materiały szkolne. Darmowa jest również opieka medyczna dla uczniów. Skolverket na swojej oficjalnej stronie zwraca uwagę, że obowiązek szkolny nie może się wiązać z opłatą, bo to sprawiłoby, że nie każdego byłoby stać na opłacenie dziecka szkoły, i zrujnowałoby się system wolnego i równego dostępu do edukacji. Urząd uczy jednak, aby w przypadku nieobowiązkowych instytucji związanych z nauczaniem, np. przedszkole, ceny były „rozsądne” i nie przekraczały ustalonego maksimum w gminach. Przepis o maksymalnej stawce dotyczy zarówno szkół niezależnych, jak i państwowych. Gmina lub szkoła mogą pobierać opłaty w określonym limicie za przyjęcie dziecka do przedszkola, jednak jeżeli dany organ zdecyduje się na pobranie od rodzica maksimum limitu, nie ma prawa jednak pobierać żadnych dodatkowych należności. Przykładowo: za dziecko, które ukończyło trzy lata, można przyjąć opłatę tylko za zajęcia powyżej limitu 525 godzin w roku. W okresie obowiązkowej edukacji gmina i dyrektor nie mają prawa pobierać od rodziców i uczniów pieniędzy za ubieganie się o miejsce w szkole, za sam proces edukacji ani za materiały szkolne oraz wyżywienie. Dopuszcza się jedynie opłaty za wycieczki, wyjścia do muzeum itp., choć nie są to opłaty całościowe, ponieważ za część płaci szkoła, a część, którą zapłacić ma rodzic, nie może być większa niż koszty ponoszone przez szkołę. Wycieczki i wyjścia dodatkowe nie mogą być obligatoryjne. Za wyłączenie wszelkich opłat, kontrolę nad funduszami i bezpłatną edukację odpowiada przede wszystkim dyrektor szkoły i gmina. Szwedzka Inspekcja Szkolna (*Skolinspektionen*) może skontrolować działania szkoły, sprawdzając w razie wątpliwości, które opłaty są legalne, a które nie¹⁸. W przypadku szkół dla dorosłych dopuszczalne są opłaty za materiały. Studia wyższe również pozostają bezpłatne, choć z wyjątkami, np. płatne są książki, student wnosi opłatę za egzamin wstępny, ma też obowiązek wpłacania na organizacje studenckie (koszt około 150–400 koron w semestrze). W zamian za to uczelnie oferują stypendia i kredyty studenckie z niskim oprocentowaniem, które można zacząć spłacać dopiero wówczas, kiedy przyszły absolwent zdobędzie pracę i zarobki pozwolą na spłatę kredytu¹⁹.

¹⁸ *Avgifter i olikaskolformer*, <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/avgifter> (dostęp 6 I 2020).

¹⁹ *Studia w Szwecji*, <https://studia-zagranica.opinieouczelniach.pl/studia-w-szwecji> (dostęp 6 I 2020).

Ocenianie i egzaminowanie

Akt o edukacji z 2011 r. przyniósł zmian, w tym zmiany związane z ocenianiem uczniów. Przed 2011 r. oceny wystawiane były dopiero w VIII i w IX klasie w skali IG–MGV. Ocena G oznaczała ocenę „promującą”, następnie była ocena VG, czyli „promująca z wyróżnieniem”, a najwyższą — ocena MVG, czyli „promująca ze szczególnym wyróżnieniem”. Najniższa w skali była ocena IG — niezadowolająca. Każdy uczeń miał prawo poprawić ją w dowolnym terminie (*Encyklopedia pedagogiczna*, 2007, s. 367–368). Jeśli się to nie udało, finalnie ocena z danego przedmiotu nie była wystawiana wcale. Obecnie używana skala obowiązuje w klasach VI–IX. Oceny są wystawiane w skali od F do A, przy czym F (*failinggrade*) to ocena niedopuszczająca²⁰. W szkole nauczyciele są zobowiązani do dialogu z uczniami i ich opiekunami na temat postępów przynajmniej raz w semestrze. Ocena nie może być dla ucznia zaskoczeniem, tylko wynikiem dyskusji, pracy oraz konsultacji nauczyciela wystawiającego ocenę z innymi nauczycielami. W wystawieniu ocen pomagają nauczycielowi też wyniki ogólnokrajowych egzaminów wiedzy²¹. Aby nauczyciel mógł wystawiać oceny, musi mieć kwalifikacje — być zarejestrowany podczas stażu jako osoba mająca uprawnienia, która ukończyła uniwersytet lub kolegium uniwersyteckie o profilu pedagogicznym. Nauczyciele, którzy uczyli przed reformą z 2013 r., nadal mają możliwość wystawiania ocen²². W przypadku uczniów, którzy nie otrzymują ocen, nauczyciel zobowiązany jest raz w roku sporządzić indywidualny plan rozwoju ucznia. Dotyczy to klas I–V, w których obowiązuje ocena opisowa, powiązana z indywidualnym planem rozwoju²³.

Egzaminy przeprowadzane są w klasach III, VI i IX. Obowiązkowo na każdym poziomie edukacyjnym należy zdać egzaminy ze szwedzkiego (lub szwedzkiego jako drugiego języka) i matematyki. W klasie VI dochodzi do tego jeszcze język angielski, biologia, chemia lub fizyka, geografia, historia oraz religioznawstwo lub nauki społeczne. W klasie IX zestaw przedmiotów jest taki sam, egzaminy nie są już jednak wyłącznie informacyjne, ale ogólnokrajowe, decydujące o przyjęciach do szkoły drugiego stopnia. Egzaminy obowiązkowe wybierają uczniowie.

Do egzaminów, których wyniki decydują o podejmowaniu kariery zawodowej i studiów należą: język szwedzki, język angielski i matematyka. Zdaje się je w klasach X, XI lub XII, w zależności od momentu ukończenia kursu tych

²⁰ *Education in Sweden, New grading system*, <https://sweden.se/society/education-in-sweden/> (dostęp 11 I 2021).

²¹ *Skolverket. Country Background...*, s. 93.

²² Tamże, s. 59, 64.

²³ Tamże, s. 94.

przedmiotów²⁴. Egzaminy ogólnokrajowe spełniają funkcję wskazującą na umiejętności uczniów po ukończeniu danych kursów. Aby uczeń mógł uzyskać świadectwo dojrzałości, musi ukończyć wszystkie kursy, uzyskać ocenę pozytywną ze wszystkich przedmiotów, na które uczęszczał, oraz ukończyć projekt maturalny. Projekt maturalny dotyczy przedmiotów zawodowych. Uczeń wykonuje projekt dotyczący wybranego zawodu; ma to na celu udowodnienie, że dana osoba jest przygotowana do podjęcia studiów wyższych lub pracy w danym zawodzie. Za projekt można uzyskać ocenę E (zaliczony) lub F (niezaliczony). Pracę ocenia nauczyciel ucznia oraz współegzaminator — osoba związana z zawodem opisanym w projekcie (specjalista), który opiniuje pracę. Jeżeli projekt został w całości lub częściowo zrealizowany w ramach uczenia się w miejscu pracy, osobą nadzorującą będzie przyszły współegzaminator²⁵.

Ocenianie na studiach wyższych opiera się na wynikach egzaminów z kursów, na które się uczęszcza. Uzyskanie stopnia bakalarza wymaga zdobycia 120 punktów ECTS, w tym 60 punktów z głównego przedmiotu studiów (10 punktów za pracę dyplomową). Aby zdobyć tytuł magistra, należy zdobyć 160 punktów ECTS, w tym 80 punktów z głównej dziedziny (z czego 20 punktów z pracy magisterskiej) (*Encyklopedia pedagogiczna*, 2007, s. 369).

Nauczyciele w szwedzkiej szkole

Od grudnia 2013 r. od nauczycieli zatrudnionych na umowę na czas nieokreślony wymaga się certyfikatu potwierdzającego kompetencje zawodowe. Kompetencje te można zdobyć podczas studiów trwających od trzech lat do pięciu i pół roku — zależnie od etapu edukacyjnego, na którym dana osoba chciałaby uczyć. Inną drogą uzyskania kwalifikacji, jest ukończenie szkolenia pedagogicznego jako dodatku do wykształcenia i posiada doświadczenia zawodowego. Istnieje też w szczególnych przypadkach możliwość zatrudnienia osoby bez wykształcenia pedagogicznego na czas 12 miesięcy²⁶. Zatrudnianie nauczycieli zależy od rodzaju szkoły. W przypadku placówek nadzorowanych przez gminy to właśnie samorząd odpowiedzialny jest za zatrudnienie nauczyciela. Nie oznacza to jednak, że autonomia szkoły zostaje zaburzona, ponieważ dyrektor szkoły wciąż ma możliwość rekrutacji kandydatów²⁷. Wynagrodzenie zależy od negocjacji z pracodawcą, najczęściej za pośrednictwem nauczycielskich związków zawodowych. Wynagrodzenie nie jest związane wyłącznie z liczbą lat pracy; ist-

²⁴ Kluczowe dane...

²⁵ *Skolverket. Country Background...*, s. 96–97.

²⁶ *Edukacja w Szwecji, Nauczyciele*, <https://sites.google.com/site/edukacjaawszwecji/szwecja-stan-obecny/nauczyciele> (dostęp 9 I 2021).

²⁷ Kluczowe dane...

nieje możliwość podwyżek w ciągu całego okresu aktywności zawodowej. Podwyżki nie mogą przekraczać 30% stawki początkowej²⁸. Aby zostać dyrektorem szkoły, należy ukończyć kurs organizowany przez Skolverket oraz mieć wykształcenie i doświadczenie pedagogiczne²⁹. W szkołach prywatnych nauczyciele zatrudniani są bezpośrednio przez dane placówki.

Obecnie Szwecja zmaga się z problemem, którym jest niewystarczająca liczba nauczycieli. Szwedzki Urząd Statystyczny (SCB) podaje, że do 2035 r. będzie rosło zapotrzebowanie na stanowiska nauczycielskie. Powodem może być wzrost liczby ludności w Szwecji, a w konsekwencji — coraz większa liczba dzieci i młodzieży³⁰. Przewidywania mówią, że najbardziej będzie brakowało nauczycieli wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, nauczycieli centrów czasu wolnego oraz nauczycieli przedmiotów zintegrowanych i zawodowych³¹.

Sytuację tę mogę potwierdzić dzięki własnym doświadczeniom. W wielu rozmowach prowadzonych ze szwedzkimi znajomymi czy Szwedami, których spotykałam podczas mojego wielomiesięcznego pobytu w Sztokholmie, pytana o kierunek moich studiów, nigdy nie usłyszałam innej odpowiedzi niż prośba, abym przyjechała uczyć do Szwecji. Szwedzi zwracali mi uwagę, że zawód nauczyciela jest aktualnie bardzo pożądany, zwłaszcza na poziomie przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Właściwie zostanie nauczycielem w Szwecji, dysponując zagranicznym certyfikatem kwalifikacji, nie jest takie trudne. Skolverket stworzyło instrukcję dla obcokrajowców, co jest wymagane, aby zostać szwedzkim nauczycielem. Podstawą jest znajomość języka i zdanie egzaminu potwierdzającego jego odpowiedni poziom. Oprócz tego trzeba wykazać się znajomością preferowanych wartości, metod i zasad w szwedzkim systemie edukacji³². SCB informuje, że w związku z zapotrzebowaniem na stanowiska nauczycielskie, osoba z kwalifikacjami zawodowymi ma bardzo duże szanse na znalezienie pracy³³.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ *Risk of going shortage of teachers and specialist nurses*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/education-and-research/analysis-trends-and-forecasts-in-education-and-the-labour-market/trends-and-forecasts-for-education-and-labour-market/pong/statistical-news/trends-and-forecasts-2017/> (dostęp 13 I 2021).

³¹ Tamże.

³² *Skolverket, Apply for certification with a foreign diploma*, <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/lararlegitimation-och-forskollararlegitimation/lararlegitimation-och-forskollararlegitimation-med-utlandsk-examen/lankade-puffar/certification-of-teachers-with-a-foreign-diploma> (dostęp 14 I 2021).

³³ *Trends and forecasts for education and labour market*, 2014, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/education-and-research/analysis-trends-and-forecasts-in-education-and-the-labour-market/trends-and-forecasts-for-education-and-labour-market/pong/statistical-news/trends-and-forecasts-for-education-and-labour-market-2014/> (dostęp 14 I 2021).

Innym problemem, z jakim mierzy się szkolny rynek pracy, jest rosnący wiek nauczycieli. W szkolnictwie średnim w Szwecji w 2002 r. pracowało 80% nauczycieli w wieku co najmniej 40 lat (Łysek, 2002, s. 18). W raporcie OECD z 2019 r. podano: „Młodzi nauczyciele, w wieku poniżej 30 lat, stanowią małą część całej kadry nauczycielskiej w Szwecji na wszystkich poziomach edukacyjnych: 9% w szkołach podstawowych i średnich, 6% w szkołach średnich drugiego stopnia. Średnia w pozostałych krajach OECD wynosi: w szkole podstawowej 13%, 11% w gimnazjach i 8% w szkołach średnich”³⁴ [przeł. D. C.]. Problemem może być natomiast kwestia wynagrodzeń nauczycieli. Zależnie od poziomu edukacyjnego i długości doświadczenia zawodowego wynagrodzenie miesięczne brutto waha się od około 23 tys. koron (pracownicy żłobków, bibliotekarze), przez około 30–40 tys. koron (nauczyciele przedszkoli, nauczyciele przedmiotowi), 40–55 tys. koron na stanowiskach związanych z edukacją (specjalista ds. rozwoju uczniów, pedagog szkolny, pedagog specjalny) do średnio 66 tys. koron dla nauczycieli akademickich (choć z tytułem profesora sumy są o wiele wyższe, np. profesor medycyny — 87 tys. koron)³⁵. O ile na wyższych szczeblach edukacyjnych wynagrodzenia są bardzo wysokie, to na szczeblu, na którym brakuje nauczycieli (przedszkole, szkoła podstawowa), biorąc pod uwagę koszty utrzymania w Szwecji, są one raczej niższe niż średnia zarobków w Szwecji (w 2019 r. było to 47 100 koron brutto)³⁶. W raporcie SCB z 2019 roku, dotyczącego średniego wynagrodzenia w różnych zawodach, można zauważyć, że na stanowiskach nauczycielskich kobiety zarabiają od 100 koron do nawet 1500 koron więcej niż mężczyźni³⁷.

Uczelnie wyższe zachęcają do studiowania na kierunkach nauczycielskich. Na stronie internetowej www.studera.nu, z której można dowiedzieć się, jak działa proces rekrutacji na studia, jednym z pierwszych nagłówków jest zachęta do podjęcia studiów nauczycielskich: „Bądź najlepszą wersją siebie!” [przeł. D. C.]. Jest tam również odsyłacz do przewodnika dla przyszłych nauczycieli. Stworzono też *Kompas nauczyciela (Lärarkompassen)* — test kompetencji zawodowych dla osób, które pragną zostać nauczycielami, choć nie są pewne, na jakim poziomie edukacyjnym, lub mają dyplom zagraniczny albo wykształcenie zawodowe.

³⁴ *Education at a glance. OECD Indicators* (OECD, 2019), https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/EAG2019_CN_SWE.pdf, s. 1 (dostęp 14 I 2021).

³⁵ *Teaching/Education Average Salaries in Sweden 2021*, <http://www.salaryexplorer.com/salary-survey.php?loc=209&loctype=1&job=50&jobtype=1> (dostęp 15 I 2021).

³⁶ SCB, *Average monthly salary 1973–2019*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/wages-salaries-and-labour-costs/wage-and-salary-structures-in-the-private-sector-slp/pong/tables-and-graphs/average-monthly-salary-1973-/> (dostęp 15 I 2021).

³⁷ SCB, *Average, monthly salary by occupation, 2019*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/wages-salaries-and-labour-costs/wage-and-salary-structures-and-employment-in-the-primary-municipalities/pong/tables-and-graphs/average-monthly-salary-by-occupation/> (dostęp: 15 I 2021).

Postawy i wartości promowane w szwedzkiej edukacji. Analiza programu wychowania przedszkolnego

Przedszkole jako pierwszy etap edukacyjny ma ułatwić dzieciom start w przyszłość, w dalsze etapy nauczania, ale też ma za zadanie nauczyć dzieci, jak być człowiekiem dobrym dla siebie i dla innych. Wychowanie przedszkolne jest przykładem ukazującym wartości, jakimi kierują się pedagodzy w edukacji i wychowaniu, gdyż od tego wyjątkowego etapu wszystko się zaczyna.

W Szwecji gmina ma obowiązek przygotować przedszkola do przyjęcia dzieci od pierwszego do piątego roku życia. W przeciwieństwie do szkół przedszkola są płatne (powyżej danej liczby bezpłatnych godzin), lecz „*ceny zależne są od wieku dziecka, od tego, czy rodzice dziecka pracują, uczą się, są bezrobotni, czy też są aktualnie na urlopie wychowawczym ze swoim innym dzieckiem*”³⁸ [przeł. D. C.]. Warto tu wspomnieć, że rodzice na każde dziecko od pierwszego miesiąca życia do ukończenia szesnastego roku życia otrzymują 1250 koron (ponad 500 złotych) miesięcznie. Jeżeli rodzice są rozwiedzeni i oboje mają prawo do opieki nad dzieckiem, kwota dzielona jest na pół dla każdego z rodziców. W 2019 r. z przedszkoli korzystało w Szwecji 85,4% dzieci w wieku przedszkolnym pomimo dobrowolności uczęszczania do tej placówki. Szacuje się, że w 2019 r. do 9800 przedszkoli chodziło około 522 tys. dzieci, wśród których największą grupę stanowiły pięcioletki³⁹.

Skolverket na swojej oficjalnej stronie internetowej udostępnia w języku angielskim program nauczania przedszkolnego (*Curriculum for the Preschool*, Lpfö 18), opublikowany w 2019 r. Program podzielony jest na dwie części: *The fundamental values and task of the preschool* (Podstawowe wartości i zadania przedszkola) oraz *Goals and guidelines* (Cele i wskazówki). W pierwszej części znajdują się informacje o podstawach edukacji w przedszkolu. Zwraca się uwagę na to, że oprócz przekazywania dzieciom wiedzy i demokratycznych wartości konieczne jest wypracowanie u przedszkolaków chęci zdobywania wiedzy przez całe życie. Kilka razy zostaje też podkreślone, że nauczyciele mają uczestniczyć w życiu dzieci w sposób otwarty i niedyskryminujący, a wszyscy pracownicy mają dawać przykład szacunku dla drugiego człowieka, wolności, równości i solidarności⁴⁰. Zaznacza się, że „żadne dziecko w przedszkolu nie powinno być dyskryminowane ze względu na płeć, tożsamość lub ekspresję płciową, pochodzenie etniczne, religię lub inne przekonania, niepełnosprawność, orientację seksualną, wiek dziecka albo kogokolwiek powiązanego z dzieckiem [...]. Wszystkim

³⁸ *Equalaccess to free education*, <https://sweden.se/wp-content/uploads/2015/06/Education-in-Sweden-high-resolution.pdf> (dostęp 7 XII 2020).

³⁹ *Number of preschools in Sweden from 2009 to 2019*, <https://www.statista.com/statistics/539384/sweden-number-of-preschools/> (dostęp 7 XII 2020).

⁴⁰ *Curriculum for the Preschool*, Lpfö 18, <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d897/1553968298535/pdf4049.pdf> (dostęp 7 XII 2020).

uwłaczającym zachowaniom typu należy stanowczo przeciwdziałać⁴¹ [przeł. D. C.]. Szwedzkie społeczeństwo należy do jednych z najbardziej otwartych na gender studies czy współczesny feminizm, dlatego już od najmłodszych lat państwo stara się o edukację w duchu „świadomości gender”, przede wszystkim w kwestii wyrównywania szans, m.in. ekonomicznych i edukacyjnych.

W dalszej części programu waga założeń gender jest ukazana w zaleceniu „zwalczania tradycyjnego wzorca płci”. Ma się to odbywać przez wspólne zabawy dzieci, organizowane przez nauczyciela zajęcia, eksperymenty, doświadczenia i naukę. Wszystkie te czynności mają odbywać się w takich samych warunkach dla obu płci, aby pomóc wszystkim dzieciom zdobywać możliwie największej umiejętności oraz rozwijać się w postawie szacunku dla innych ludzi i wyrównywania szans. Jeżeli chodzi o inne wartości, które kształtuje się w przedszkolu, wymienione są też: obiektywność i kompleksowość nauczania, wyrozumiałość i współczucie dla innych oraz ekwiwalentność nauczania na terenie całego kraju. Obiektywność w nauczaniu jest interesująca w kontekście podejścia do dzieci. Nauczyciele i inni pracownicy przedszkola powinni uznawać wartości zawarte w programie nauczania, a co za tym idzie — przyjmować pewne postawy z nimi związane. Powinni dzięki swojej postawie być „strażnikami” wymienionych wartości, być otwarci na różne perspektywy. W centrum oczywiście znajduje się dziecko, więc wszystko, co dzieje się w przedszkolu, musi działać dla jego dobra. „Przedszkole powinno zachęcać dzieci do eksponowania swoich myśli i pomysłów oraz powinno stwarzać ku temu warunki. Opinia dzieci powinna być włączona w proces edukacji i [dzieci] powinny mieć możliwość formułowania własnego punktu widzenia oraz dokonywania wyborów według własnych predyspozycji. Sprawia to, że dzieci nabiorą pewności siebie i zaangażują się w edukację, mając jednocześnie na nią wpływ⁴² [przeł. D. C.]”

Poza celami i wartościami warto zwrócić uwagę na zadania przedszkola. Głównym zadaniem nauczyciela jest sprawić, aby dziecko czuło, że zdobywanie wiedzy jest zabawne i potrzebne. Przedszkolaki powinny przyswoić sobie pewne umiejętności podczas pobytu w placówce, np. rozwijanie zdolności motorycznych, w tym koordynacji ruchowej, czy zrozumienie podstaw dbania o zdrowie. W kontekście edukacji językowej dzieci powinny umiejętnie używać pojęć oraz odkrywać nowe sposoby poznawania otaczającego je świata. Dodatkowo ważne jest, aby dzieci tworzyły i komunikowały własne myśli i doświadczenia, nie tylko werbalnie, ale też w innych formach ekspresji, takich jak taniec czy śpiew. Przedszkole ma wzbudzać w dzieciach zainteresowanie tekstami literackimi, obrazami i historyjkami, zarówno w świecie cyfrowym, jak i w rzeczywistym. Dzieci powinny umieć wykorzystać te zasoby, interpretować je, eksplo-

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

rować, rozmawiać o nich. Pojawia się też zadanie dotyczące użycia języka, a więc zabawy słowne, opowiadanie, ale też zainteresowanie językiem pisanim i próby zrozumienia liter oraz ich przeznaczenia. W kontekście wychowania w równości i wielokulturowości zwraca się uwagę na to, aby przedszkolaki oprócz własnej kultury (i tożsamości kulturowej narodowej oraz lokalnej) próbowały rozumieć inne kultury i interesować się nimi oraz uczyły się o wartościach płynących z życia w społeczeństwie różnorodnym kulturowo. Edukacja matematyczna powinna przejawiać się przez używanie matematyki do eksplorowania oraz prób rozwiązywania różnych problemów. Dziecko powinno też rozumieć, czym jest przestrzeń, czas, jakie są właściwości zbiorów, wielkości, pomiary itp. Jeżeli chodzi o edukację przyrodniczą, przedszkolak powinien próbować zrozumieć relacje występujące w przyrodzie, np. cykl pór roku lub wzajemne oddziaływanie natury i społeczeństwa. Dziecko poznaje też rośliny i zwierzęta, niezłożone procesy chemiczne i podstawowe zjawiska fizyczne. Poza wymienionymi obszarami edukacji uwzględniono też edukowanie dzieci w zakresie techniki i technologii, w tym odkrywanie technologii w życiu codziennym, budowanie, konstruowanie za pomocą różnych materiałów, narzędzi i technik⁴³.

Ogólnie przedszkole w Szwecji ma być środowiskiem jak najbardziej przyjaznym dla dzieci, wspomagającym i stymulującym ich rozwój, wychowujących w duchu wartości uznawanych społecznie. Wartości te i budowanie postawy dobrego obywatela, pomocnego, niedyskryminującego i empatycznego, są kluczowe w szwedzkim modelu wychowania. Ciekawym zjawiskiem, nie do pomyślenia w kulturze polskiej, jest komunikacja pomiędzy nauczycielem a dzieckiem. W Szwecji na każdym szczeblu edukacyjnym, ale też w życiu codziennym, każdy zwraca się do każdego po imieniu, bez używania form grzecznościowych „pan” czy „pani”. Takie podejście do drugiego człowieka, niezależnie od wieku, zawodu, czy statusu, jest kolejnym dowodem na dążenie do całkowitej równości w szwedzkim społeczeństwie.

Zakończenie

Edukacja szwedzka, choć tak różna od polskiej (a może właśnie z tego powodu) w wielu kwestiach może pozostać dla nas wzorem. Wiele kwestii edukacyjnych, zwłaszcza o podłożu ideologiczno-światopoglądowym, nie byłoby akceptowanych przez Polaków, uważam jednak, że warto wydobyć te cechy, które w połączeniu z polskimi potrzebami edukacyjnymi mogłyby wiele zmienić. Znajomość innych systemów edukacyjnych niż system rodzimy jest niezwykle ważna w kontekście

⁴³ Tamże.

zmian politycznych i migracyjnych w Europie, ale też w odniesieniu do globalizacji. Poznając różne rozwiązania edukacyjne, jesteśmy w stanie czerpać z nich narzędzia i metody dla nas korzystne, a tym samym dajemy sobie możliwość działania w szerszym spektrum możliwości, lepszego komfortu pracy, a przede wszystkim — wsparcia dziecka w zgodzie z jego potrzebami.

Bibliografia

Źródła

- Education in Sweden. New grading system*, <https://sweden.se/society/education-in-sweden/> (dostęp 11 I 2021).
- Equal access to free education*, <https://sweden.se/wp-content/uploads/2015/06/Education-in-Sweden-high-resolution.pdf> (dostęp 7 XII 2020)
- Equalaccess to free education*, <https://sweden.se/wp-content/uploads/2015/06/Education-in-Sweden-high-resolution.pdf> (dostęp 7 XII 2020).
- Fundamental principles and national policies*, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-80_en (dostęp 7 XII 2020).
- Number of preschools in Sweden from 2009 to 2019*, <https://www.statista.com/statistics/539384/sweden-number-of-preschools/> (dostęp 7 XII 2020).
- OECD Sweden. (2020). *Overview of the education system (EAG 2020)*, <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=SWE&treshold=10&topic=EO> (dostęp 13 I 2021).
- OECD. (2021). *Stocks of foreign-born population in OECD countries (indicator)*, doi: 10.1787/b1fc67fa-en (dostęp 19 IV 2021).
- Program nauczania przedszkolnego. Curriculum for the Preschool, Lpfö 18, <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d897/1553968298535/pdf4049.pdf> (dostęp 7 XII 2020).
- Sami in Sweden*, <https://sweden.se/society/sami-in-sweden/> (dostęp 6 I 2020).
- SCB (2014). *Trends and forecasts for education and labour market*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/education-and-research/analysis-trends-and-forecasts-in-education-and-the-labour-market/trends-and-forecasts-for-education-and-labour-market/pong/statistical-news/trends-and-forecasts-for-education-and-labour-market-2014/> (dostęp 14 I 2021)
- SCB (2017). *Risk of going shortage of teachers and specialist nurses*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/education-and-research/analysis-trends-and-forecasts-in-education-and-the-labour-market/trends-and-forecasts-for-education-and-labour-market/pong/statistical-news/trends-and-forecasts-2017/> (dostęp 13 I 2021).
- SCB (2019). *Average, monthly salary by occupation*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/wages-salaries-and-labour-costs/wage-and-salary-structures-and-employment-in-the-primary-municipalities/pong/tables-and-graphs/average-monthly-salary-by-occupation/> (dostęp 15 I 2021)
- SCB, *Average monthly salary 1973–2019*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/wages-salaries-and-labour-costs/wage-and-salary-structures-in-the-private-sector-slp/pong/tables-and-graphs/average-monthly-salary-1973-/> (dostęp 15 I 2021).
- Skolverket. Apply for certification with a foreign diploma*, <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/lararlegitimation-och-forskollarlegitimation/lararlegitimation-och-forskollarlegitimation-med-utlandsk-examen/lankade-puffar/certification-of-teachers-with-a-foreign-diploma> (dostęp 14 I 2021).

- Skolverket. Avgifter i olikaskolformer*, <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/avgifter> (dostęp 6 I 2020).
- Studia w Szwecji*, [wpis na blogu], <https://studia-zagranica.opinieuczelnia.pl/studia-w-szwecji> (dostęp 6 I 2020).
- Teaching/Education Average Salaries in Sweden*. 2021, [wpis na blogu] <http://www.salaryexplorer.com/salary-survey.php?loc=209&loctype=1&job=50&jobtype=1> (dostęp 15 I 2021).
- The academic calendar* (2018), [wpis na blogu], <https://blogs.studyinsweden.se/2018/03/28/the-academic-calendar/> (dostęp 10 I 2021).
- Ustawa o edukacji wyższej Högskolelag (1992:1434) z dn. 17 II 1992, wyd. przez Ministerstwo Edukacji (*Utbildningsdepartementet*), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434, (dostęp 13 I 2021).
- Ustawa o edukacji. Skollag (2010:800) z dn. 23 VI 2010, wyd. przez Ministerstwo Edukacji (*Utbildningsdepartementet*), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 (dostęp 13 I 2021).

Opracowania

- Edukacja w Szwecji, Nauczyciele*, [wpis na blogu], <https://sites.google.com/site/edukacjawszwecji/szwecja-stan-obecny/nauczyciele> (dostęp 9 I 2021).
- Edukacja w Szwecji, Ustawa o szkolnictwie*, [wpis na blogu], <https://sites.google.com/site/edukacjawszwecji/edukacja/ustawa-o-szkolnictwie> (dostęp 6 I 2020).
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku* (2007). [Red. T. Pilch]. T. VI. Warszawa: Żak.
- Eurydice*. (2012). *Kluczowe dane o edukacji w Europie*, https://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2012/10/KD_2012_PL.pdf, s.75 (dostęp 10 I 2021).
- Eurydice. Legislation and Official Policy Documents*, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en (dostęp 13 I 2021).
- Eurydice. Sweden, Higher education*, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-80_en, (dostęp 13 I 2021).
- Frączek, A. (2012). *Polonia w Szwecji. Skróty dysertacji pt. Stymulatory migracyjno-polonijne w funkcjonowaniu polsko-szwedzkich małżeństw mieszanych*. „Studia Gdańskie. Wzajemność i rzeczywistość”, IX, s.355–357.
- Johnsson, E. (2013). *System edukacji w Szwecji*. W: E. Potulicka, D. Hildebrandt-Wypych, C. Czech-Włodarczyk (red.), *Systemy edukacji w krajach europejskich*. Wyd. 2. Kraków: Impuls, s. 428–429.
- Łysek, J. (2002). *Nauczyciel w Unii Europejskiej*. „Nauczyciel i Szkoła”, 3–4.
- OECD*. (2019). *Education at a Glance: OECD Indicators*, https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/EAG2019_CN_SWE.pdf (dostęp 14 I 2021).
- Skolverket. Country Background Report for Sweden*, <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65b354/1553965849959/pdf3334.pdf> (dostęp 13 I 2021).